Úkol Středu

Veltman Willem F.

V průběhu 19. století se znovu začíná projevovat starý protiklad mezi Východem a Západem - za nad slunce jasnými problémy dneška vy stupují „stíny včerejška“. Ačkoli se během 19. století o dějinách dosud rozhoduje v Evropě, vidíme již na druhé straně Atlantiku vzestup západního kontinentu s jeho neomezenými možnostmi, a na druhé straně se zase začíná ozývat naše stará matička Asie, přičemž ale pů sobí ze sil minulosti.

Je zřejmé, že evropský Západ, který za sebou tenkrát ještě vlekl Ameriku - ve 20. století si pak role vymění - získává vládu nad své tem, protože skvěle ovládá přírodní vědu a techniku a řídí hospodářství. K tomu je samozřejmě třeba přičíst moc kapitálu. Z této mocenské pozice manipuluje ostatním světem a namlouvá lidstvu pokrok a štěstí blahobytu, zatímco principy prospěšnosti a ekonomické in stinkty ho neúprosně a vypočítavě vykořisťují. Chladný ekonomický kalkul se nezastaví ani před uvržením celých národů do zkázy.

Jako příklad si stačí prostudovat takzvané opiové války (1839 1842 a 1856-1860). Za podpory Anglie a později i Francie jsou ve děny proti čínskému císařství, aby byly otevřeny přístavy pro velmi ziskový obchod s opiem. Čínská vláda chtěla kvůli ochraně svého obyvatelstva obchodu s opiem zabránit, leč Angličané a Francouzi zví těžili. Přístavy se otevřely západním obchodníkům a plíživě působící jed opia mohl začít páchat své dílo na milionech čínských lidí.

O století později je Západu předložen účet ve formě drog, jimž padnou za oběť miliony zdejších obyvatel.

Tato chmurná bilance západní hegemonie je zajisté jen jednou stranou dění. V pozitivním smyslu lze poukázat na pokrok, který věda a technika přinesly celému lidstvu. Rozšíření dopravních a komunikačních prostředků člověku například umožnilo mnohem silnější vědomí o své planetě, než tomu bylo kdykoli dříve. Na pozitivní straně bilance stojí svoboda a svéprávnost jedince,

na negativní pak ztráta náboženského cítění, pokory a duchovnosti. O jaderných hlavicích a umírajících lesích teď vůbec nechci mluvit.

Naproti tomu Východ: v 19. století jako by se pradávná moudrost indického světadílu upamatovala sama na sebe. Objevuje se řada velkých učitelů, kteří přinášejí opětovné probuzení hinduistické kultury. Zároveň je to signálem k hnutí za politickou nezávislost na anglické vládě. V roce 1947 je toto úsilí korunováno úspěchem, Attleeho poválečná labouristická vláda vydává prohlášení o nezávislosti Indie, které pak Winston Churchill označil za „ten nejneangličtější čin, kterého se Angličan kdy dopustil“.

Už předtím měla jóga, buddhismus a řada dalších východních proudů vliv v Evropě a Americe, avšak velká invaze východní guruovské moudrosti nastala teprve ve druhé polovině 20. století. Zvláštní je, že mnoho přívržencu tohoto východního směru se přesto nezastavilo před velmi západními ekonomicko-kapitalistickými způsoby jednání.

Zdá se, že v ostatních asijských oblastech se emancipace uskutečňuje výlučně na politické rovině, mimo jiné v Číně a ve Vietnamu, ale je to jen zdání. Politický směr komunismu se stává novým náboženstvím. Tentýž jev se ukázal v tehdejších sovětských republikách. Ze Západu importovaná teorie, která nezapře svůj západně-materialistický charakter a která je postavena jen a pouze na ekonomických hlediscích, se v rukou východních despotů stává chtě nechtě státním náboženstvím, prostoupeným dokonce sakrálními prvky překonávajícími dosud obvyklé formy.

V hrubých rysech lze říci: Na Západě, v Evropě a Americe, vzniká kultura těla, vnějšího blahobytu a vnějšího zdraví, zbavená spirituality a náboženského porozumění. Pozůstatky puritánského ducha amerického Západu existují už delší dobu jen jako kulturní mumie, která se nyní rozpadá pod údery bezuzdného pudového života. Silně zde působí prokletí zlata, to znamená, že pohnutkou jednání je chtivost a egoismus. Svoboda a rovnost (demokracie) jsou dosud v kurzu, ne však kvůli idealisticky orientovanému společenskému životu - to by bylo ideologické, tudíž nepraktické - nýbrž kvůli jejich prospěšnosti Svobodný občan v demokratickém státu je prostě lepší obchodník než poddaný v totalitním systému.

Takováto všeobecná charakteristika přirozeně nevystihuje individuálního člověka, jehož život a konání se od ní mohou značně lišit. Stejně málo ovšem tato charakteristika vystihuje hlouběji skryté spirituální síly amerického Západu.

Východ, který se Západu urputně brání, si zachovává svou kultu i u ducha, jedná se zde však o starou, již neaktuální spiritualitu. V dál ných oblastech Asie se naproti tomu stal ateistický marxismus státním náboženstvím. Také islám si podmaňuje miliony duší svým vznešené jednoduchým náboženským obsahem a svými sakramentálními for mami. Bratrství je pro východního člověka něčím od počátku daným, stejně jako ochota - pro západního člověka tak nepochopitelná - vžil na sebe utrpení: jednotlivý život zde nic neznamená.

Zvláštní variantu východní kultury vidíme v Japonsku. Japonci imitoval a převzal západní techniku natolik dokonale, že je schopen člověka Západu, jehož nakonec nedokázal porazit válečnou mocí, přemoci jeho vlastními hospodářskými zbraněmi. Ve své podstatě však i vysoce industrializovaný Japonec zůstává věrný své staleté taju plné a spirituální moudrosti.

Východ a Západ tak proti sobě stojí v napohled nesmiřitelném rozporu, který se projevuje se zvláštní prudkostí v kontliktech spojených s Izraelem.

Člověk si klade otázku, jestli mezi znepřátelenými západními a východními bratry a sestrami neexistuje usmiřující střed. Slavná slova Rudyarda Kiplinga: „East is East and West is West, and never the twain shall meet“ (Východ je Východ a Západ je Západ, a nikdy ti dva se nepotkají) bývají většinou citována neúplně a tím obrácena ve svůj opak.“1 Kipling vycházel z toho, že potkání těch dvou je možné, je-li splněn určitý předpoklad. Tuto možnost setkání je třeba pokládat za úkol Středu.

Střední Evropa na přelomu 18. a 19. století skutečně rozvinula kulturu, která mohla vytvořit most mezi jednostrannými tendencemi rýsujícími se na Východě a Západě. Co se týče Západu, byla by musela vzniknout přírodní věda, která by nebyla čistě materialisticko-utilitární, ale která by dokázala poznat ducha v přírodě, což předpokládá principiálně jiný postoj vůči skutečnosti, než jaký má západní člověk.

Byl to především Goethe, který tuto přírodní vědu přivedl na svět a rozvíjel. Učinil tak z inspirace Christiana Rosenkreutze (GA 99). Kdyby přírodní věda byla schopna přijmout goetheanistické zkoumání, získala by pravděpodobně i technika jiný ráz. Lze se domnívat, že by bylo vzniklo spojení umění a techniky, které by neutralizovalo síly, jež dnes činí z lidí otroky techniky.

Ve Steinerově díle se nacházejí poukazy na to, že Goethe byl z duchovního světa inspirován i templáři, kteří na začátku 14. století prošli smrtí ohněm (GA 171). Napsal básnickou skladbu Mystéria, jež zůstala nedokončená, a sám, říká, že v ní chtěl čtenáře vést k „ideálnímu Montserratu“. Měl tím na mysli zážitek Grálu.

Spojení dvanácti světových náboženství či světonázorů reprezentovaných dvanácti lidmi, kteří se shromáždí kolem třináctého zvaného Humanus, aby společně připravovali budoucnost, bylo vznešeným ideálem lidství, který měl Goethe před očima."

Proti Východu je třeba postavit ještě něco dalšího, aby bylo možné vybudovat most. Goethe, jak známo, napsal Pohádku, která tuto „stavbu mostu“ obsahuje. Zelený had se v ní obětuje, aby duchovní říši Lilie spojil s pozemskou říší. Je také známo, že Schiller ve svých Estetických listech spíše filosoficky formuloval usmíření polárních sil, které objevil v člověku i v lidské kultuře: duchovní vázanost v rozumovém pudu (Vernunftstrieh) a pozemskou vázanost v pudu látkovém (Stofftrieb). Mezi těmito dvěma pudy působí, jak Schiller rozpoznal, pud ke hře neboli pud hravý (Spieltrieb). Můžeme ho nazývat tvůrčí silou, jež z člověka činí svobodně tvořící bytost. Je to síla svobody, která mezi oběma jednostrannými pudy, rozumovém a látkovém, které jsou oba nutkavé, tyto dva pudy nejen harmonizuje, ale zároveň i uzdravuje, to znamená, že ruší jejich nedobré účinky. Je zde míněna bezstarostná hra dítěte, tvořivý rozvoj, nikoli provádění nějakých pošetilých hrátek a hříček - ne, je to hra s radostnou vážností.

Západní člověk musí být vysvobozen ze svého zbožštění hmoty, východní člověk z pohrdání hmotou. Západní člověk musí revidovat své pohrdání duchem, východní člověk aktualizovat zbožštění duelu, to znamená vymanit se ze silového pole minulosti ovládaného Lučiferem. Svoboda ve smyslu střední

Evropy není pragmatickou svobodou ekonomického člověka, nýbrž tvůrčí silou individuální lidské duše.

I Schiller se otevřel templářské inspiraci, o čemž svědčí jeho za mýšlené drama Maltézští rytíři. Už ho nestačil napsat, existuje pouze fragment prvního jednání. Z jeho poznámek však lze vyčíst, že v této divadelní hře chtěl určitým způsobem ukázat hlubší templářské impulzy.

Nedokončena ovšem zůstala nejen Goethova Mystéria a Schillerovi Maltézští rytíři; je třeba si uvědomit, že ani jejich díla, která byla do končena, a díla jejich duchovních „soukmenovců“ se jakožto impulz Středu v 19. století plně nerozvinula. Němci svůj úkol v tomto ohledu téměř či vůbec nepochopili. Sedli na lep mamonu západního materialismu, a východního člověka, který snad nevědomě toužil po obnově staré spirituality, nechali na holičkách.

V dojemném příběhu Kašpara Hausera je nám ukázána tragika střední Evropy. Individualita, jež měla vznešené poslání, jak je známo z duchovního bádání, neboť přišla na Zemi, aby duchovní výdobytky Goethovy a Schillerovy doby učinila plodnými v sociální sféře, byla ďábelskými mocnostmi nejprve připravena o možnost splnit svůj úkol vůči lidstvu, a posléze zavražděna, když se tyto mocnosti začaly obávat, že by ho přece jen mohla naplnit.

S úmrtím Goetha (1832) a Kašpara Hausera (1833) byl grálský impulz Středu pro Německo ztracen. O sto let později byl dokonce převrácen v naprostý opak, když se moci chopil Hitler a jeho přívrženci. Nemůžeme si však myslet, že duchovní vedení lidstva neučinilo v 19. století žádné pokusy o to, aby do lidstva vplynuly jiné impulzy, nebo aby byla přinejmenším vytvořena protiváha proti dramaticky rostoucímu vlivu materialismu.

Jeden takový pokus můžeme rozpoznat ve spiritismu, který se objevil v roce 1848 v Americe, respektive který od té doby nabýval charakteru kulturního proudu. Toto hnutí skutečně přivedlo tisíce lidí v Americe a v Evropě k víře v duchy, a třebaže to je ještě velmi vzdáleno poznání duchovních skutečností, měl spiritismus oproti vtírajícímu se materialismu zprvu pozitivní účinek. Později se i on připojil k materialismu, protože „duchové“ o sobě dávali vědět výlučně prostřednictvím hmotných jevů.

Druhým pokusem z okultní strany byly inspirace, jež vedly ke spirituálním zjevením Heleny Petrovny Blavatské, zakladatelky Theosofické společnosti (1875). Zpočátku byl Christian Rosenkreutz in- spirátorem této pozoruhodné ženy (GA 254). Měla neobyčejné dary ducha, ale také neobyčejné slabosti, kvůli nimž padla za oběť nedobrým okultním mocnostem Západu, jimž se také podařilo dovést celé theosofické hnutí do jednostrannosti a odvést ho od původního směřování. Nápadný zde byl indický vliv, který se projevoval stále silněji, zvláště když se po Heleně Petrovně Blavatské ujala vedení Theosofické společnosti Annie Besantová. Sice zde vidíme spojení mezi Východem a Západem, avšak bez skutečného Středu. Křesťanský prvek úplně chyběl, stejně jako pro střední Evropu tolik charakteristický „estetický“ prvek, jak ho zastupoval Friedrich Schiller.

Když se Rudolf Steiner ze zcela jiného východiska - totiž vycházeje z Goetha a Schillera - spojil s Theosofickou společností, učinil tak s nadějí, že do ní bude moci vnést chybějící prvky Středu. Jeho anthroposofie nevzešla z theosofie Blavatské, jak se někdy říká nebo píše, nýbrž je metamorfózou původně janovsky-křesťanského impulzu, který byl vsazen do silně východně orientované theosofie. Steiner věděl, že Blavatská byla zpočátku inspirována Christianem Rosen- kreutzem, a v podstatě se snažil vrátit theosofii její původní směr, když s ní spojil rosikruciánský impulz; také bychom mohli říci; když ji spojil s Goethem.

Vedení společnosti však již bylo příliš pevně zajeté v anglo-indických kolejích a bylo také politicky zatížené (stačí se podívat na silně protiněmecké výroky ze strany theosofů před první světovou válkou), a nebylo proto schopné ocenit či pochopit Steinerův impulz k obratu ke Středu. Od roku 1913 se tak theosofie a anthroposofie ubírají oddělenými cestami. Velká část německých členů následovala Rudolfa Steinera, který spolu s nimi založil Anthroposofickou společnost.

Na závěr ještě v této souvislosti vyzvedněme dílo a intence Richarda Wagnera. Skladatel Richard Wagner, který byl stejně osočován jako uctíván, se více či méně jako sólista pokusil vytvořit novou mysterijní kulturu z pramene Středu. Nejprve navázal na starogermánské pověsti a vytvořil Prsten Nibelungův, v němž vyjevil prokletí zlata. Od počátku však rozpracovával zvláště křesťanský motiv vykoupení v Bludném Holanďanovi, v Tannhäuserovi, v Lohengrinovi a

nakonn v Parsifalovi. Zajímavé jsou u Wagnera motivy Východu. Díky vel ke mu obdivu, který choval k Buddhovi, mohl sám prožívat motiv soucitu. Rovněž za motiv reinkarnace, kdy úchvatným způsobem spojuje legendu o Ahasverovi s Herodiadou-Kundry, vděčíme patrně jeho zájmu o Východ. Je ale také možné, že šlo o spontánní vhledy, jichž se dostalo jeho duši. Spojení dramatu a hudby pro něj bylo mysterijním uměním par excellence, jež může vést k vykoupení duše z moci zla. Inspiroval významné Steinerovy předchůdce, Francouze Edouarda Schurého a Friedricha Nietzscheho, než se pomátl. Je politováníhod né, že Richard Wagner je v očích mnoha lidí diskvalifikován tím, že byl Hitlerovým oblíbeným skladatelem. Takový soud je stejně chytrý, jako kdyby někdo odsuzoval slunce za to, že svítí i na zločince. Lidé házejí Wagnerovo vzývání Germánů do jednoho pytle s rasistickými teoriemi o krvi a půdě. Skutečnost, že si Wagnera velmi cenil Hitler, ovšem neznamená, že porozuměl čemukoli z jeho skutečných hluboce křesťansko-esoterních intencí. Na druhou stranu si lze i bez hlubokého bádání povšimnout, že ideje a ideály, které mají špatnou pověst, bývají často ďábelským převrácením vznešených spirituálních impulzů. Nacismus v Německu a Rakousku se setkal s takovým ohlasem právě proto, že zpočátku dokázal neobyčejně rafinovaným způsobem předstírat, že plní úkol Středu, zatímco ve skutečnosti funkci Středu zničil a německý národ oddělil od jeho národního ducha.

Vražda Kašpara Hausera a převzetí moci Adolfem Hitlerem o sto let později se nesou přesně v tomtéž duchu. Strategie zla jsou dlouhodobé, účinné a mrazivě důsledné.

Mezi těmito dvěma událostmi však leží děj, který otevřel možnost uchopit úkol Středu důkladněji a hlouběji, než bylo možné v Goethově době a v období, které bezprostředně následovalo. Tento přelom byl výsledkem souběhu dvou významných vývojových momentů v dějinách lidstva.

V roce 1899 skončilo pět tisíc let trvající období v indické tradici zvané kalijuga, temný věk, kdy se lidstvo stále více vzdalovalo dávné moudrosti a ztrácelo spojení se světem světla. Na konci této kalijugy dosáhl temný světonázor materialismu svého vrcholu. Od roku 1899 je však možné získat nové, moderní spojení se světlou říší ducha, při čemž musí zásadní roli sehrát plod pět tisíc let trvajícího zatmění, totiž lidská svoboda vědomí.

Na tuto cestu se lze vydat, jsou-li zajištěny dvě věci: Zaprvé musí tento vývoj vycházet z bdělého denního vědomí a musí být vytvořeny základy v oblasti teorie poznání, díky nimž se myšlení může prožívat ve své tvůrčí svobodě, jež je první formou spojení se světem ducha.

Zadruhé musí mít duševní život možnost opírat se o zjevení okultní moudrosti, aby člověk mohl najít odvahu vstoupit do neznámého území ducha. Jinými slovy: Musí vzniknout iniciační věda, která bude působit jako kulturní faktor. Obojí vykonal Rudolf Steiner - první prostřednictvím své Filosofie svobody (GA 4), druhé skrze anthroposofii.

U druhého vývojového momentu se jedná o začátek nové takzvané Michaelovy epochy v roce 1879.

Okultní věda hovoří nejen o kulturních údobích trvajících vždy 2160 let, ale rozlišuje i kratší časové úseky o délce 354 roků, v nichž cyklicky působí jakožto duchové času sedm archandělů spojených se sedmi „klasickými“ planetami.15 Michael je archanděl Slunce, kosmický rytíř Kristův. Svého úřadu vůdčího ducha doby se znovu ujal v roce 1879. Díky tomu se nové světelné síly, které po uplynutí ka- lijugy, temného věku, začínají působit v lidské duši, mohly náležitě spojit s bytostí Krista. Jenže i Michael - či právě on - musí respektovat svobodu člověka. Pokud lidé nebudou chtít přijmout nová zjevení z Michaelova působení, nebude jim je vnucovat. Mocnosti temnoty pak ale budou mít volné pole působnosti. S koncem kalijugy totiž rozhodně nezmizely, právě naopak: Čím blíže člověk přistupuje k prahu říše světla, tím energičtěji působí mocnosti zla, aby narušily jeho řádný vývoj.

Úkol Středu, který před sebou máme i v obraze vah, musíme pokládat za michaelský úkol, tedy za specifický úkol naší doby. V tomto úkolu kulminuje právě to, co jsme v této knize označovali vždy jako grálský proud. Všechny impulzy, které jsme v předchozích kapitolách vylíčili, pavlovsko-janovský proud, platonismus a aristotelismus jakožto „esoterní křesťanství“, grálské proudy a jejich metamorfózy v podobě lem plářského řádu a bratrstva růžového kříže na pozadí manicheismu to vše se vlévá do mohutného michaelského proudu anthroposofie, sjednocujícího v sobě coby obnovující síla umění, vědu a náboženství. Národ, který byl nejvíce povolán k tomu, aby tomuto proudu

poskytl řečiště, se již v 19. století vydal po falešné stopě. Fatální důsledky ješlé dlouho nebudou napraveny: Střed byl v podstatě zničen.

Funkci Středu teď musí a mohou převzít všichni lidé a uskupení, již jsou si vědomi své michaelské odpovědnosti.